

**INSTITUTIONEN FÖR PEDAGOGIK
OCH SPECIALPEDAGOGIK**

LÄRARES FÖRVÄNTNINGAR PÅ LÄXOR

Det uttalade och det outtalade – en studie av lära-
res förväntningar på läxor

Fredrik Nyström

Uppsats/Examensarbete:	15 hp
Program och/eller kurs:	LAU925
Nivå:	Grundnivå
Termin/år:	Ht/2019
Handledare:	Per-Olof Thång
Examinator:	Rolf Lander

Abstract

Uppsats/Examensarbete:	15 hp
Program och/eller kurs:	LAU925
Nivå:	Grundnivå
Termin/år:	Ht/2019
Handledare:	Per-Olof Thång
Examinator:	Rolf Lander
Nyckelord:	Läxor, inläring, mellanstadiet

Syfte:	Uppsatsens syfte var att undersöka lärares syften och förväntningar på läxor. Frågeställningarna var vilka förväntningar lärare kunde uttrycka kring området läxor samt att undersöka om läxan kunde vara ett redskap för att förmedla andra budskap, främst till eleverna, men också i en vidare mening.
Teori:	Piagets utvecklingsstadier, Vygotskijs inläringsteori samt Hellstens läxa som rit eller berättelse användes för att dechiffrera det lärarna uttryckte i intervjusituationerna.
Metod:	Den metod som användes var den kvalitativ i det att de fyra intervjuerna gjordes på ett semistrukturerat vis. Dessa spelades in för att senare kunna transkriberas och användas som analysmaterial.
Resultat:	Att lärares arbete med läxor ofta vilar på en tämligenoreflekterad grund, men att deras kunskaper och erfarenheter faller väl i linje med Piaget och Vygotskijs teorier om elevernas lärande

Förord

Läxor, sedda ur ett lärarperspektiv, kommer stå i fokus för denna studie. Hur lärares förväntningar ser ut, och vilka syften man anser sig ha med läxan kommer att undersökas. Vilar läxan som metod på vetenskapligt vetande om att den är effektiv för inläring eller finns det andra skäl till att lärare ger sina elever läxor.

För att undersöka detta intervjuas fyra lärare verksamma på mellanstadiet. Med en teoretisk bas, dels rotad i Piagets och Vygotskijs skrifter och dels baserad på Jan-Olof Hellstens forskning inom svensk skola, analyseras och diskuteras resultaten denna studie når.

Innehållsförteckning

Inledning.....	2
Syfte och frågeställning.....	3
Bakgrund.....	4
Tidigare forskning.....	5
Definition av läxor.....	5
Läxor i styrdokument.....	5
Forskning kring läxors effekt på lärande.....	6
Styrdokument och marknadsanpassning.....	7
Teoretiska utgångsmodeller.....	8
Piagets utvecklingsstadier.....	8
Vygotskijs inlärningsteori.....	8
Läxan som en rit.....	9
Teorierna i metod och resultat.....	10
Metod.....	11
Urval och deltagare.....	11
Genomförande av studien.....	12
Metoddiskussion.....	12
Etiska överväganden.....	13
Material och frågor.....	13
Lärares utformning av läxor.....	13
Lärares syn på olika aspekter av läxor.....	14
Svårighetsgrad, differentiering och uppföljning.....	14
Läxan som signalinstrument.....	14
Resultat.....	15
Lärares utformning av läxor.....	15
Lärares syn på olika aspekter av läxor.....	16
Svårighetsgrad, differentiering och uppföljning.....	17
Läxan som signalinstrument.....	17
Sammanfattning.....	19
Resultatdiskussion.....	20
Resultatet ur ett lärarperspektiv.....	21
Reflektion kring studien.....	21
Mot vidare forskning.....	22
Referenslista.....	23
Bilaga: Intervjufrågor.....	25

Inledning

Denna uppsats kommer att behandla hur lärare arbetar med läxor. Då det är en studie av begränsad storlek kommer fokus att hamna på mellanstadielärare och deras syn på användande av läxor för årskurs fyra till sex. Hade tid och utrymme funnits kunde studien breddas till att även innefatta elevernas och rektorers syn och förväntan på läxor, då även dessa gruppers syn på läxor är intressant: de tidigare genom att de är direkt involverade och de senare då förekomsten – eller avsaknaden av – läxor kan sägas vara en markör för en viss skola.

Läxor blir ibland ett fenomen även utanför skolans värld: i debattartiklar och insändare i media blir läxan inte sällan politiskt stoff. Även denna aspekt kunde vara intressant att behandla, men återigen begränsar undersökningens storlek och art.

Därför kommer denna uppsats att fokusera på lärare. När och hur anser man en läxa vara av vikt och hur utformas den då, samt hur ser återkopplingen ut. Används läxan på regelbunden basis eller vid vissa ”svåra” moment. Vad syftar läxan att träna – är det mängdträning, kunskapsinhämtning eller andra budskap man vill förmedla genom användande av läxor. Vad händer om läxan inte blir gjord, blir det någon form av individuellt samtal kring detta och vad händer om läxan blir felaktigt utförd. Vilka uttalade förväntningar återfinns hos dessa lärare, och kanske ännu mera intressant – går det att skönja outtalade förväntningar på läxor och användningen av dessa? För att kunna upptäcka dessa ”dolda” förväntningar kommer ett teoretiskt synsätt på läxor som något av en rit att användas.

Många moment inom skolans värld motiverar vi genom forskningsbaserade rön – vi gör saker på ett visst sätt därför att vi är övertygade om att det speglar läroplanernas krav på vetenskapligt baserade sätt att lära ut. Hur tänker lärare – finner de läxorna motiverade därför att forskning menar att det är ett bra arbetssätt, eller är det andra faktorer som spelar in? Den lärare som kommer som ny till en skola kan vittna om att styrdokument och lokala policys är viktiga, men det kan också finnas arbetssätt som ”sitter i väggarna”. Kan möjligen gamla mönster och traditioner spela in i hur en lärare agerar?

Då uppsatsen förbereddes ställde en kurskamrat under ett seminarium vid delkursen LAU926 en kritisk fråga kring varför inte eleverna är intressanta i studien. Frågan är rimlig att ställa, för det framstår måhända aningen känslolöst att lämna dem utanför studien. Svaret är, då som nu, att utrymmet inte tillåter att även elevperspektivet behandlas här: det skulle innebära en mindre precis frågeställning, ställa krav på en mera komplicerad metod och det skulle i slutändan äventyra den vetenskapliga validiteten i alltför hög grad.

Syfte och frågeställning

Läxor existerar i den svenska skolan, på alla nivåer och i av många olika slag. Läsläxan i de tidigaste skolåren, multiplikationstabellen något senare och glosor från det att man börjar läsa engelska. De två tidigare nämnda är en slags färdighetsövande medan den senare ofta ges för att eleven önskas besitta den förkunskap som krävs inför en kommande lektion. Att läxan dessutom kan upplevas som en stressfaktor är omvittnat. (Hellsten, 2000, s.29f.)

Hur utformar man som lärare en läxa och hur följs den upp? När och hur vet man som lärare att läxan har haft effekt? Vilken typ av effekt kan en läxa ha och hur menar läraren att mätningen av denna effekt går till? Finns det en aspekt av lärarens arbete på läxor som tyder på att hen förväntar sig att läxan sänder en outtalad signal till elev och hem om att läxan representerar något större än bara tio glosor eller ett läskapitel – och om denna aspekt återfinns i lärarens arbete, är den i så fall grundad på en vetenskapligt baserad övertygelse eller vilar den på en mera hävdvunnen magkänsla om att ”så här har vi gjort på denna skola i alla år”?

Vad som motiverar lärare att använda sig av läxor är också intressant för studien. När motiveras den utifrån skilda poler såsom förkunskap respektive repetition, och kommer den till användning då tiden är knapp och lektionerna ”inte räcker till”? Går det genom studiens metod att upptäcka outtalade motiv bakom användandet av läxor?

Frågeställningen för denna studie lyder således:

- Vilka förväntningar har lärare på läxor?
- Vad motiverar lärare att använda läxor?
- Vilar förväntningarna på en medveten och vetenskapligt grundad syn på läxornas funktion, eller kan det finnas andra outtalade motiv bakom användning av läxor?

Bakgrund

Att läxor förekommer i skolans värld är ett känt faktum för varje lärare, elev och förälder. Men varför används läxan? Och vad vet man om dess funktion och vikt för elevens lärande?

I de offentliga samtal som sker runtom oss, såväl på sociala medier som på arbetsplatsernas fikarum diskuteras inte sällan skolan. Och när skolan diskuteras kommer ofta ämnet läxor upp. Läxan kan man hysa privata och personliga åsikter och tankar om (snart sagt alla har väl minnen av sin egen skolgång), men som ämne kan det snart bli ett ganska politiskt ämne, och där återfinns vi diskussionen också på ledarsidor och debattsidor – och inte sällan blir läxan (och det gäller såväl om läxan ges eller inte) ett slagträ för olika politiska sidor. Argument för orättvisa då familjer med en viss socioekonomisk bakgrund inte har samma möjlighet att hjälpa sina barn eller barn till föräldrar som saknar studievana och akademisk skolning förs ofta fram – och då blir läxan ett instrument som leder till orättvisa förutsättningar.

En studie ur detta perspektiv skulle kunna ge en fördjupad bild av hur skolan har politiserats i den offentliga debatten, men av utrymmesskäl kommer denna aspekt inte att undersökas i denna uppsats.

Två andra perspektiv som nämns här men dock inte kommer att studeras vidare är de som tar eleven eller föräldern som utgångspunkt. Eleven som utgångspunkt för en studie kring lärande och motivation och föräldern ur ett mera sociologiskt perspektiv.

Efter mer än femton år som undervisande lärare, främst i olika kurser inom ämnet musik på gymnasienivå, har jag många egna erfarenheter av läxor jag givit ut – men också läxor som jag inte har givit ut. I olika personalrum har kollegor beskrivit och jämfört sina klasser och arbeten, men också läxor har diskuterats. I vissa perioder har skolledning varit tydlig med att läxor ska undvikas, för att i andra perioder velat trycka på att läxor ska användas.

Läxor har inte heller varit ett särskilt intresse för mig förrän jag fick egna barn som nu nått skolåldern. Utlösande faktor var ett samtal vid ett föräldraföreningsmöte då en kvinna berättade om att hennes son i årskurs fyra hade kommit hem ledsen över att ha fått en matematikläxa i uppgift som han inte hade förstått vid själva lektionen i skolan. Modern hade inte de kunskaper som krävdes för att hjälpa honom med läxan, och hon var följaktligen kritisk till skolans användande av läxor. Pojken misslyckades två gånger, menade hon, först på lektionen och sedan även hemma.

Under mina år inom skolans värld har jag kunnat skönja en lärarsyn på läxor som jag ännu inte kunnat definiera, men den uttrycker något annat än en konkret förväntan på att läxan ska öva förförståelse eller färdighet, förtrogenhet eller något annat: den uttrycker på något vis en outtalad signal till elev och förälder om att läxan visar på vikten av skolan. Denna outtalade signal har jag upplevt att lärare ofta, kanske omedvetet, så att säga bifogar sina läxor med. Det är min upplevelse att detta budskap som läxan förmedlar inte vilar på en förtrogenhet med vad den moderna forskningen säger om läxor kontra inläring, utan att det mer handlar om en magkänsla hos den individuella läraren.

Tidigare forskning

Här följer en begreppsdiskussion kring läxor som term i denna studie, en historisk beskrivning av läxor inom skolans styrdokument följt av ett forskningsläge om läxor i skolans värld idag samt ett avslutande avsnitt om styrdokument (och läxor) i nutidens mera marknadsanpassade skola.

Ett större intresse har ägnats åt forskning som fokuserar på lärarperspektivet, dels av att det tydligare knyter an till denna studie och dels av utrymmesskäl. Lärarperspektivet här ska förstås som hur de (lärarna) förhåller sig till läxor som fenomen. Således ligger inte tyngdpunkten i forskningsläget kring elevernas upplevelse av läxor.

Definition av läxor

Läxa eller läxor är inget entydigt begrepp. Rent språkligt finns en dubbelmening i det att vi kan föreställa oss läxa som en uppgift inom skolans värld, men vi kan också ”ge motståndaren en läxa” (Nationalencyklopedin, 2004) – och därigenom alltså använda begreppet i andra sammanhang som inte primärt hör skolan till. Begrepp som kan sägas vara synonyma till läxa återfinns vi ofta, exempelvis hemuppgift, men studien kommer att använda sig av ordet läxa.

Min begreppsdefinition av läxor bygger på att det är en uppgift initierad av läraren, tänkt att utföras utanför ordinarie lektionstid. Denna definition kan härledas bakåt till bland andra Harris Cooper (2001).

För att ytterligare lägga till en dimension i definitionen av begreppet kan Jan-Olof Hellstens (2000) fördjupning komma till hands. Han menar att varje elev tolkar ordet ”läxa” beroende på sina erfarenheter och sin aktuella skolsituation. Det sker, i överenskommelse med lärare, individuella variationer när läxan ges ut: vissa elever kanske får ”hela” läxan, andra mindre bitar. Några kan få svårare, valfria områden i läxa medan andra får enklare uppgifter. Hellsten problematiserar också tidsbegreppet: visserligen görs stora delar av läxan utanför ordinarie skoltid, men den initieras och förankras på skoltid och följs upp på skoltid. Dessutom lyfter Hellsten upp faktumet att det inte alltid är läraren som initierar läxan, utan det kan vara eleven själv (eller föräldrarnas påverkan på eleven) som i vissa fall kräver läxa.

Uppsatsens definition av läxor landar således i att läxan är en uppgift, oftast initierad av läraren men ibland uppmuntrad och efterfrågad av eleven, som är tänkt att göras utanför lektionstid.

Läxor i styrdokument

Dagens läroplan från 2011 innehåller inte något om läxor som fenomen men det står som ett av skolans mål att eleven ”tar ett personligt ansvar för sina studier” (2011). Något senare i läroplanen, vid stycket om betyg och bedömning återkommer ungefär samma formulering. Elevers arbete med en läxa kan ses som en del av detta personliga ansvar.

Studentuppsatser på ämnet läxa har visat hur läxor försvinner ur läroplanerna (Leo, 2004; Halldén, 2017). I Lgr80 anses läxan vara ett karaktärsdanande inslag i undervisningen och ett viktigt instrument: ”*Hemuppgifter* för eleverna utgör en del av skolans arbetssätt. Att lära eleverna att ta ansvar för en uppgift, avpassad efter deras individuella förmåga, är en väsentlig

del av den karaktärsdaning som skolan skall ge.”(s.51). I Lgr90 och Lgr94 är dock läxan inte längre nämnd.

Läxan har alltså gått från att vara, förutom förmodad källa till kunskap, förtrogenhet och färdighet, ett av de karaktärsdanande instrumenten i lärarens repertoar till att nu, i Lgr11, enbart antydas mellan raderna.

Forskning kring läxors effekt på lärande

I början av 2000-talet reagerade Harris Cooper på att tidigare (amerikansk) forskning om läxors effekt på lärande hade varit av lägre kvalitet. (Cooper 2001) Detta efter att ha granskat ett antal forskningsrapporter. Några riktigt entydiga svar gav inte forskningen, utan det mest tydliga var att läxan hade större utslag desto äldre eleverna var. Likaså var en redan motiverad elev mer tänkbar att kunna dra nytta av läxor som instrument för lärande. Intressant är att notera att Cooper visar hur debatten om läxornas vara eller inte har följt samhällsdebatten och politisk utveckling; från att i början på 1900-talet haft en nästan naturalistisk syn på hjärnan som en muskel som behöver arbeta till kalla krigets rustning då även nationernas yngsta var en kunskapsresurs för framtiden vilket därigenom motiverade läxläsning.

Professor inom pedagogik, Ebbe Lindell, konstaterade i början på 90-talet att den svenska forskningen dittills inte hade funnit helt entydiga resultat som visade på läxors betydelse för elevers prestation inom skolan. (1990) Drygt en decennium senare studerade Eva Österlind i en lång studie över tid hur svenska skolbarn förhöll sig till läxor. (2001). Förutom att hon finner att eleverna generellt sett känner ett motstånd till läxor (även de högpresterande då de ofta drabbas av stress i relation till sin skolgång) ser hon också att det finns en korrelation mellan elevernas inställning till skolarbete och deras resultat.

I sin avhandling gjorde Jan-Olof Hellsten fältstudier inom skolan där han bland annat studerade hur läxor uppkom. (2000). Han analyserade, bland annat med egen tidigare forskning som grund, hur läxor kunde uttrycka sju olika innebörder för samspelet mellan skola och elev. Dessa är förberedelse, tidsstruktur och kontroll som är av organisatorisk art för läraren, och för eleven ger den struktur som behövs för studier. Vidare, kärlek/omsorg och identitet, som är mer relationsbundna. Den tidigare då det blir en kanal för familjen att knytas samman om föräldern uttrycker intresse och välvilja inför elevens arbete och den senare då läxan kan sända en signal till eleven som understryker det faktum att hon eller han går i skolan. De två sista innebörderna är gemenskap och arbetsprestation. Gemenskapen stärks mellan skolan och hemmet, och arbetsprestationen är ett mål i sig då den förmedlar att skolarbetet inte nödvändigtvis ska liknas vid vår syn på ”vanligt arbete”. Sammantaget bildar de olika innebörderna något som gör att läxan kan ses en emblematiske rit.

I kontrast till denna symboliska innebörd till läxan finner vi Margit Kristoffersson som i sin artikel ”*Swedish Lower Secondary School Teachers’ Perceptions and Experiences Regarding Homework*” (2015) menar att behovet av läxan står att finna i att lektionstiden inte räcker till. Elevernas behov av repetition tillgodogörs inte inom ordinarie schema utan tvingar läraren att utforma läxor istället.

Om uppföljning av läxor har Tam och Chan (2016) skrivit och konstaterar där att det finns en dubbel vinst med det: dels för eleven som lättare finner mening i skolarbetet om läxan också följs upp av lärare, och dels för läraren som genom uppföljning kan få en uppfattning om hur väl undervisningen har fungerat.

En sammanfattning av läxor som forskningsämne ger vid handen att läxan ingalunda är ett instrument som enkelt låter sig beskrivas. Om man med optimala förutsättningar tänker sig en högt motiverad och engagerad lärare som ger en likaledes högt motiverad och engagerad elev (i högre årskurser) finns det goda chanser att läxan blir tillfredsställande utförd. Dessa omständigheter är dock inget vi kan förutsätta återfinns i varje klassrum. I lägre åldrar kan läxan vara en indikator av vikt för eleven på ett identitetsskapande plan. Det finns också en aspekt av läxan på ett mera symboliskt plan, svårt att greppa och inte alltid av godo, men en signal eller rit som Hellsten menar.

Styrdokument och marknadsanpassning

En intressant aspekt av kring styrdokumenterna är att de blir mera kortfattade var gång de revideras (Hartman, 2005). Den första, Lgr62 var på nästan 500 sidor medan den nästa, Lgr69, var på cirka hälften av den tidigare. 90-talets tre läroplaner var på drygt 50 sidor vardera. Hartman menar att skolsystemet från och med 90-talet präglats av en annan logik än det tidigare, genom forskning pedagogiskt grundade synsättet. I takt med avreglering hämtades inspiration från England och påverkat av marknadslogikens tänkande kom ”politiska aktörer från flera partier, inklusive tongivande socialdemokrater, [och] enades om ett nyliberalt marknads-tänkande som grundas på principer om valfrihet, variation i utbud och en medelstilldelning grundad på efterfrågan” (s.69). Sett i ljuset av detta blir de mera korthuggna läroplanerna tämligen logiska då decentraliseringen av skolan har medfört alltmera självstyre lokalt.

Sven-Eric Liedman skriver i *Hets! En bok om skolan* (2011) om skolans två ansikten. Ett inåt mot lärare och elever och ett utåt ”mot före detta skolelever, mot föräldrar, mot administratörer, mot politiker” (s.103). Liedman beskriver hur samhället alltmer präglas av en skepsis mot auktoriteter – inte minst lärare, menar han, har degraderats och blivit föremål för ifrågasättande. Skolans ansikte utåt blir i en nutida kontext något att skydda och värna då, av ekonomiska skäl, en skola är beroende av sin image.

Teoretiska utgångsmodeller

I detta avsnitt beskrivs vilka teorier som ligger till grund för studien. Vid varje enskild teori förklaras också kortfattat hur och på vilket sätt teorin kan komma till användning i denna studie. Att valet föll på Piaget och Vygotskij ter sig tämligen naturligt då deras teorier varit och är en viktig del av den svenska skolans tankegod. Även om de båda teoretikerna samspelar väl så finns det, som vi ska se senare i det här avsnittet, punkter där deras teorier går isär.

Jan-Olof Hellsten, tidigare nämnd i avsnittet om forskningsläge, lånar med sin forskning om läxan som ritual ut studiens tredje teoretiska grund. Den svarar mot studiens tredje frågeställning – frågan om läxan som instrument är en metod grundad på vetenskaplig kännedom, eller om man kan skönja ett visst mått av outtalade förväntningar, baserat på något mera omedvetet plan hos läraren.

Piagets utvecklingsstadier

Roger Säljö (2014) beskriver Piagets utvecklingspsykologi som olika utvecklingsstadier hos den individuella eleven. Kognitiva förmågor utvecklas och förutsätts för att människan ska kunna nå nya stadier av insikt och kunskap. Denna processinriktade tankemodell riktar ljuset mot elevens individuella nivå och förordar läraren att anpassa sig efter elevens nuvarande utvecklingsfas.

Piaget, som doktorerade i biologi, ville ”förstå människans kunskapsbildning i vid mening” (Burman, 2014, s.204). Burman menar att hans grundsyn var biologistiskt i den mening att Piaget menade att människan i ”sin utveckling går igenom ett antal olika stadier” (s.204). Det tredje stadiet, det konkret operationella, infaller mellan sju och elva års ålder, och innebär att eleven nu börjar tänka logiskt samt börjar utveckla förmågan att jämföra olika föreställningar. Nästa stadie, från elva till femton, innebär en mera självständig logisk förmåga.

Kopplingen till Piaget i denna stadie landar i att försöka skönja lärarens bemötande av den enskilda eleven och hur detta möte utformar skoluppgifter i allmänhet och läxor i synnerhet – anpassade efter nuvarande utvecklingsstadium. Eleverna till våra informanter befinner sig i gränslandet mellan Piagets tredje och fjärde stadium. Således är de ännu inte i den ålder då, enligt forskningen, läxans fulla potential är möjlig. (Det vill säga läxor som kräver ett högt mått av självständighet, förmåga till djupa resonemang och att kanske ”knäcka en kod” borde inte återfinnas på dessa lärares repertoar.)

Vygotskijs inlärningsteori

I en kaotisk tid av revolution och samhällsomvandling lyckades den ryska psykologen Lev Vygotskij formulera en psykologisk teori som har haft stor inverkan på skolan. (Strandberg, 2006, s.10). Med Leif Strandberg som uttolkare av Vygotskijs teori skulle den teoretiska grunden för denna studie kunna innebära en syn på eleven som lärande i olika psykologiska processer. ”Tänkande, talande, läsande, problemlösande, lärande, emotioner och vilja – är inte sprungna ur en inre mental idévärld, utan må förstås som aktiviteter” (s.11). Lärandet sker i mötet mellan lärare och elev och Roger Säljö, forskare vid Göteborgs universitet och uttolkare

av Vygotskij, skriver vidare ”det är genom kommunikation som individen blir delaktig i kunskaper och färdigheter” (2014, s. 37). Säljö syftar här på människans samspel med sin kultur och samtid, men kommunikationen skulle också kunna liknas vid den mellan lärare och elev. Och här blir läxan ett instrument för såväl orientering som för vidare kunskap.

Burman (2014) pekar också på Vygotskijs kritik av Piaget, som ”ansåg att Piaget tog alldeles för liten hänsyn till omgivningens och den sociala miljöns betydelse för hur barn utvecklas” (s.209). Han menar vidare att Vygotskij såg lärande som en kollektiv process och att samspelet mellan olika aktörer inom skolans värld var en hörnsten i utveckling och byggande av kunskap. Han inför också begreppet utvecklingszon som bland annat innebär att eleven i samarbete med andra kan ”nä lära sig betydligt mer än vad hon kan göra på egen hand” (s.211) och återigen är det ett mera dynamiskt synsätt än Piagets mera fasta stadieteori.

Samspelet som Vygotskij förordar kan tyckas vara svårt att förena med ett så självständigt arbete som läxor, som vi kanske tänker oss är mera av ett ensamarbete. Icke desto mindre kan det finnas andra former av samspel utöver det mellan elever som måhända kan skönjas: kommunikationen mellan lärare och elev vid utformning av en läxa och möjligheten att låta eleven göra en läxa som förutsätter möte mellan elev och föräldrar.

Läxan som en rit

Hellsten skriver i *Läxor är inget att orda om* att läxan ”tillmäts ett högt värde men att denna värdering inte alltid är beroende av de effekter som kan uppnås. Läxan värderas så högt av dem som förordar den att det kan överskugga det faktum att den faktiskt inte leder till något resultat”(s.215).

Han visar vidare på hur skolan har blivit ett slagträ i såväl amerikansk som svensk politisk diskussion. Denna diskussion, menar Hellsten, landar inte sällan i att skolan måste stärkas och läxor får en symbolisk tyngd i det att den blir ett instrument för elevernas förbättrade prestationsnivå. I dessa fall kan läxans symbolik bära konnotationer av allehanda värden, och dess funktion motiveras av allt från nationalism (Sputnik-krisen på 50-talet) till närmast moralistiskt karaktärsdanande (Lgr80).

I sin avhandling *Skolan som barnarbete och utvecklingsprojekt* (2000) driver Hellsten sin forskning om läxor enligt en modell hämtad ur antik litteratur, där läxan å ena sidan kan spela den emblematiske rollen av tragedi, eller å andra sidan den romantiska rollen. I det tidigare exemplet står läraren i fokus i en nästan mekanisk verksamhet där läxan är en väg ut ur okunnigheten (s.164) och i den senare, den romantiska läsningen av läxan, är det eleven som själv söker kunskap och självförverkligande genom att arbeta med sin läxa (s.165f.). Dessa båda system, menar Hellsten, existerar sida vid sida. Därför ser han läxan som en rit att fylla med mening. ”Tragedin levs med läraren som huvudperson. Hon visar fakta som består av avgränsade moment, vanligen utan sammanhang med varandra och hon dirigerar elevernas arbete. Elevernas okunnighet är utgångspunkten och läraren gör allt för att råda bot på den” (s.189).

”Den andra berättelsen [...] är ett slags riddarsaga där eleven – hjälten – genom självständigt och målmedvetet arbete förverkligar sig själv. Det är berättelsen om vägen från det outvecklade barnet till en vuxen personlighet med förmåga att hantera det ’verkliga’ livet. Eleven är

på väg mot framtiden” (s.190). Måhända poetiska bilder, men Hellsten menar att ”konstruktionen av dessa berättelser innebär att två logiska mönster utvecklats med vars hjälp framväxten av elevers arbetsmiljö kan analyseras” (s.191) och användningsområdet för den här studien blir att undersöka om något liknande står att finna även i det här fallet.

Teorierna i metod och resultat

Vid utformandet av de frågor som används vid intervjutillfällena kommer de tre teoretiska modellerna att vara av stor vikt.

Hur läxorna utformas och när de används och vad dess syften är knyter an såväl till Piagets tankar om utvecklingsstadium som till Vygotskijs syn på skolan som mötesplats för aktörer. Vad som motiverar en viss typ av läxa vid ett givet tillfälle säger oss också något om lärarens syn på kunskap och lärande.

Läxan som symbol och rit kan dechiffreras genom att ställa frågor om vilka budskap en läxa förmedlar – och till vem förmedlas signalen? Vidare kan frågor och resonemang om läxans vidare betydelse säga oss något om hur lärares förväntningar på läxor kan gestaltas i skolarbetet. Dessutom kommer frågor om lärarna de facto ser andra vinster med läxan än den direkta och aktuella kunskapsinhämtningen/färdighetsövningen att ställas.

Metod

Uppsatsen är avgränsad till att intervjua lärare verksamma på mellanstadiet, från årskurs fyra upp till årskurs sex. Då de lärare som har varit med inte undervisar uteslutande i ett ämne har intervjuerna behandlat deras sammantagna syn på hur de använder sig av läxor över samtliga ämnen. Detta nämns här då en ursprunglig tanke var att fokusera på enbart ett ämne, men då många av dessa lärare arbetar ämnesöverskridande i såväl klassrum som när det kommer till läxor övergavs denna idé till förmån för att belysa ett bredare spektra.

Då det fanns behov av följsamhet och att kunna anpassa sig till respondenten har studien använt det som Staffan Stukat beskriver som en semistrukturerad intervju (2005). Han skriver att ”följfrågor används för att få svaren mer utvecklade och fördjupade” (s.39). Frågorna, nedskrivna som en checklista fanns tillgängliga under samtalen och återges senare i detta metodavsnitt med kommenterar om deras vikt för studien samt beskrivs också den typ av följdfrågor som kunde uppstå vid inspelningen.

Respondenterna i studien var medvetna om syftet med intervjuerna och att det skulle komma att utgöra beståndsdelar av detta examensarbete. Inger Lindstedt skriver att man ”ska ärligt redovisa vad syftet är med din undersökning och hur den i stora drag kommer att gå till” (2017, s.51) och detta är krav som har uppfyllts för studien.

Vid höstterminen 2018 gjordes av uppsatsförfattaren och en grupp kurskamrater en mindre kvantitativ studie inom kursen LAU926 där cirka fyrtioalet lärare tillfrågades i enkätform kring användande av läxor. Svaren vi fick analyserades och presenterades för hela kursgruppen, men den typen av undersökning gav vid handen att man inte med den metoden kunde få en lika djupgående bild och förståelse som en kvalitativ metod skulle kunna ge.

Urval och deltagare

Lärarna som är intervjuade för studien har alla det gemensamt att de är legitimerade samt undervisar på mellanstadiet. De två mindre erfarna lärarna undervisar på en F-5-skola i Halmstad och arbetar relativt nära varandra. De delar på undervisningen i några av ämnena och har eget ansvar för några av de andra ämnena. Båda dessa lärare har mindre än fem års erfarenhet av läraryrket.

De båda äldre lärarna undervisar vid en annan skola. De arbetar idag gemensamt, men undervisar inte i samma klasser. De båda lärarna har arbetat mer än femton år tillsammans, även vid andra skolor än där de arbetar idag. De har varit verksamma i mer än tjugo år båda två.

I studien kommer lärarna att benämnas 1-4, enligt följande:

Lärare 1 (L1): verksam för tillfället i åk 4-9, mer än tjugo års erfarenhet inom läraryrket.

Lärare 2 (L2): verksam för tillfället i åk 4-9, mer än tjugo års erfarenhet inom läraryrket.

Lärare 3 (L3): verksam för tillfället i åk 5, mindre än fem års erfarenhet inom läraryrket.

Lärare 4 (L4): verksam för tillfället i åk 5, mindre än fem års erfarenhet inom läraryrket.

Utgångspunkten för intervjuerna med lärare 1 och 2 har varit hur de arbetar med årskurs 4-6.

Genomförande av studien

Studien bygger på djupintervjuer med fyra lärare som alla blev insatta i etiska principer för sin medverkan innan samtalet tog sin start. Intervjuerna spelades in som ljudfiler och transkriberades senare. Intervjuerna varierade i längd mellan tjugo och trettio minuter och gjordes vid olika tillfällen under april 2019.

Respondenterna valdes utifrån ett bekvämlighetsurval (Bryman 2011). De intervjuade lärarna var alltså kända sedan tidigare och visshet om att de använder sig av läxor fanns också.

Metoddiskussion

Alan Bryman menar att även en mindre grupp respondenter kan ha lika stor validitet som en större (2011). Då studien bygger på ett fåtal intervjuer har den kvalitativa metoden kommit till användning för att på så vis kunna skönja mönster och underliggande tankar hos de svarande. Det hade varit önskvärt att presentera ett delresultat för ännu en grupp lärare och i diskussion med dessa ta till vara deras reflektioner över studiens påståenden, men denna typ av fördjupad metod har inte genomförts.

Ämnet för studien motiveras genom att läxor är ett fenomen som förekommer inom skolan och snart sagt alla dess olika nivåer. Dessutom är det ett ämne som diskuteras på insändarsidor och debatteras i olika forum av såväl tryckt slag som på Internet. Forskningen nämnd i denna studie har också konstaterat att läxan inte förekommer som eget område inom lärarutbildning eller inom litteraturen – åtminstone inte i den utsträckning man kunde ha önskat.

Gruppen av lärare studien har intervjuat innehåller såväl yngre som äldre lärare. Båda könen är representerade och alla är färdigutbildade lärare med legitimation.

Ett alternativ till intervjuerna kunde ha varit att göra en granskning av hur läxor ser ut (genom att samla in ett antal olika lärares läxor inom samma ämne) för att på vis göra en kritisk granskning av läxors utformning, hur de återkopplas samt undersöka hur lärarna resonerar om läxans effektivitet. Detta alternativ har dock valts bort på grundval av bland annat uttrymme.

Metoden med semistrukturerade frågor ställde krav på aktiv lyssning på svaren där och då för att inte någon nyans eller aspekt skulle gå förbi, och för att en intressant följdfråga skulle kunna ställas. Oavsett detta kan man spekulera i om någon än mer givande följdfråga eller spår kunnat följas genom ytterligare frågor. Då materialet har insamlats, tolkats och analyserat har resultatet dock visat att samtliga lärare har besvarat samma frågor och att de följdfrågor som ställs i vissa intervjuer också ställts i de andra, om de inte redan har initierats av lärarnas första svar.

Av ovan nämnda skäl vilar materialinsamlingen på reliabel grund och ett trovärdigt resultat kan baseras på detta tillvägagångssätt. Transkription av det inspelade materialet har noggrant utförts och genomlyssnats och genomlästs flera gånger för att undvika missuppfattningar, något som talar för undersökningens validitet (Lindstedt, 2017, s.116). Sett utifrån Lindstedts text innebär reliabilitet i den här studien att intervjupersonernas svar har dokumenterats och noggrant transkriberats för att sedan kunna analyseras och att lärarna genom sin bakgrund och profession är de rätta personerna att intervjua för studien (vilket alltså också ger resultatet en godtagbar validitet).

Etiska överväganden

Av forskare etiska skäl har lärarna anonymiserats och de skolor de undervisar på har också lämnats anonyma. Inga av lärarnas utsagor går att härleda eller identifiera ner på elevnivå av etiska skäl. Konfidentialitetskravet som Lindstedt beskriver (2017, s.52f) uppfylls också genom att intervjuerna ligger sparade såväl i ljudformat som i textformat i digitalt format, säkrat av lösenord och användarnamn.

Undersökningen har också tagit i akt de åtta etiska regler Vetenskapsrådet beskriver i *God forskningsssed* (2011, s.12). De är:

1. Du ska tala sanning om din forskning.
2. Du ska medvetet granska och redovisa utgångspunkterna för dina studier.
3. Du ska öppet redovisa metoder och resultat.
4. Du ska öppet redovisa kommersiella intressen och andra bindningar.
5. Du ska inte stjäla forskningsresultat från andra.
6. Du ska hålla god ordning i din forskning, bland annat genom dokumentation och arkivering.
7. Du ska sträva efter att bedriva din forskning utan att skada människor, djur eller miljö.
8. Du ska vara rättvis i din bedömning av andras forskning.

Material och frågor

Intervjufrågorna kan delas in i fyra olika kategorier som alla svarar mot studiens olika frågeställningar. Beroende på de svar respondenterna ger kommer följdfrågor ställas för att ge ett djupare resonemang. Här följer en beskrivning av de fyra kategorierna samt kopplas till studiens teoretiska bas.

Områdena studien utgår från är:

Lärares utformning av läxor.

För att kunna teckna en bild av hur läraren resonerar om elevens behov och nuvarande kunskapsnivå och hur denne ska nå vidare förekom ett antal frågor som behandlade utformning av läxor, dels rent praktiskt hur läraren går till väga (används redan färdigt kursmaterial eller producerar läraren eget material) men också kring vilka områden inom ett visst kunskapsfält man riktar sin (och elevens) uppmärksamhet.

Arbetar man som lärare ensam eller ingår man i ett lärarlag där man behöver ta hänsyn till sina kollegors undervisning och användande av läxor (för samkörningseffekter eller av hänsyn för att undvika att det under vissa perioder blir för mycket för en och samma klass? I detta område föll också in frågor om regelbundenhet och insatser av mera tillfällig natur.

Detta område skulle kunna svara mot Vygotskijs teori om lärandet som psykologiska processer i mötet mellan lärare och elev, där elevens arbete såväl på skoltid som med sitt läxor arbete förutsätts befinna sig i en utvecklingszon där mognad och förutsättningar för progression redan finns.

Lärares syn på olika aspekter av läxor

Huvudintresset bakom detta område är för att djupare förstå lärares syften med läxor. Vi kan förutsätta att det finns de direkta förväntningarna: att eleven ska göra en glosläxa för att kunna komma förberedd till en lektion då man kommer att arbeta med dessa ord, repetition av termer och räknesätt för att befästa och fördjupa kunskap eller kanske läxor som syftar till färdighetsövning. Om lärarna också uttrycker förhoppningar om att läxan kan vara berättigad av andra, mera djupverkande orsaker vore det mycket intressant för denna studie, då det skulle kunna svara mot Hellstens teori om läxan som en rit.

Svårighetsgrad, differentiering och uppföljning

Återigen ett område som bottnar i Piagets och Vygotskijs teorier om lärande och utveckling. Att eleven antingen själv eller i samråd med lärare väljer ut uppgifter som är en lagom utmaning för den enskilda individen eller att läraren individualiserar och differentierar sitt material och möjliggör utmaningar i skiftande svårighetsgrad och omfattningar tyder på förtrogenhet med elevers olika förutsättningar och en vilja att möta eleven på den nivå där han eller hon befinner sig.

Läxan som signalinstrument

Stor vikt läggs av naturliga skäl på det som syns för blotta ögat, men i fallet med läxa som signalinstrument måste man höra sig för om vilka värden på längre sikt läraren eventuellt ser. Vilka värden kan en läxa ha utöver kunskapsinhämtning och färdighetsövning? Vem är adressaten för dessa värden eller denna signal? Eleven, kan vi förutsätta, är en adressat, men kan vi ana att läraren har något av en outtalad agenda då instrumentet läxa används? Är det en signal också till hemmet? Kan det ses som en signal till skolledning eller allmänhet – kan läxan ses som en sådan rit Hellsten talar om? Finns det en aspekt av läxan som kan liknas vid en symbolisk rit?

Resultat

Nedan presenteras resultatet av intervjuerna ställt mot uppsatsens frågeställning samt teoretiska utgångspunkter. För att förtydliga för läsaren används en modell där frågorna delas upp i fyra olika områden: lärares utformning av läxor, lärares syn på olika aspekter av läxor, svårighetsgrad, differentiering och uppföljning samt avslutningsvis läxan som ett signalinstrument. De fyra olika områdena knyts till en eller flera av de tre frågeställningarna samt kopplas till en eller flera av de tre teorierna.

I slutet av avsnittet sammanfattas de fyra olika områdena i en sammanfattande del.

Lärares utformning av läxor

Två av frågeställningarna i undersökningen handlar om lärares förväntningar samt motiv bakom läxor. Dessa frågeställningar knyter an till diskussionen kring utformning av läxan och i sin tur svarar mot Piaget och Vygotskijs teorier.

Här svarar samtliga respondenter relativt likt, men som vi senare ska se finns det också skillnader. Alla menar att de arbetar med såväl färdigt material via kursböcker som med egenhändigt komponerade uppgifter.

Det sker redan här sker viss differentiering då vissa elever får färre uppgifter än andra, medan andra får mer. (L1)

De yngre respondenterna, talar om samordning med andra lärare ”så att det inte ska klumpa ihop sig” för eleverna. Här ses en viss skillnad mellan lärare med lång respektive kort yrkesverksamhet. De med längre tid inom skolans värld uttrycker ett något större mått av självständighet kring utformningen av läxor. (L3 och L4).

När det kommer till frågan om regelbundenhet återfinns ånyo likheter och skillnader. En svarande menade att hans stående läxa på veckobrevet, ”veckans kluring”, var en återkommande uppgift som familjerna inte sällan fick utföra tillsammans. Ingen annan talar så explicit i just denna fråga om ett annat syfte med läxan utöver själva uppgiften som honom då han mycket tydligt uttrycker att detta var en medveten önskan från hans sida, att ”det var min tanke att föräldrar skulle vara delaktiga i veckans kluring. Sitta tillsammans med familjen var min tanke. Glömde jag så frågade de efter veckans kluring.” (L1)

L2 uttrycker förvisso också föräldrarnas närvaro vid utförande av läxan, men mer i rollen som den som i hemmet ser till att läxan blir gjord. Läxan ges på ”veckobasis, föräldrar som inte hann på vardagar kunde sitta på helgen. Konflikt, för jag tycker ledig tid är ledig tid.”

Samtliga lärare arbetar med läxor som spänner över en hel vecka, från en onsdag till nästa exempelvis. Om en och samma klass ges fler läxor försöker man finna ett annat spann, från tisdag till tisdag.

Enbart lärare med längre erfarenhet uttrycker vid frågan om utformning och regelbundenhet att vårdnadshavare är ”en del” av arbetet med läxor. Detta kan förmedla att de ser andra syften

med läxor utöver ren färdighetsträning eller repetition redan här. Detta är, menar jag, en del av det Hellsten ser som läxans rituella innebörd. Läxan blir en delarna som sluter kretsloppet mellan skola, elev och hem.

Lärares syn på olika aspekter av läxor

Vid intervjutillfället fick lärarna svara på frågan om vad de såg som läxans främsta syfte. I vissa fall behövde inte en fördjupande förklaring till frågan ställas, men ibland fick det förtydligas att en läxas syfte kan vara att ge förförståelse till ett ämne, färdighetsövning eller kanske vara av repeterande art.

”Det viktigaste är färdighetsträning för att slippa lägga så mycket tid på det senare. Läxan kan ligga till grund för att man kan hämta in kunskapen. Har du inte den kan du inte komma vidare.” (L1).

L2 är av en mera tvivlande ståndpunkt: ”mötet är viktigare än någonsin. Jag förstår inte riktigt kunskapsinhämtning via läxa, jag vet inte hur man ska kunna jobba med det. Jag kanske inte vet vad kunskap är.” Här uttrycker L2 tydligt en syn på läxan som ett möte mellan läraren och eleven och eleven och föräldern. Tiden eleven spenderar med exempelvis en av föräldrarna för att sitta ner och tala kring en skoluppgift är en lika viktig komponent som själva uppgiften.

Hen fortsätter ”det kunde vara tio glosor – men jag slutade tro på det rätt tidigt. Man kom överens om olika dealar med eleverna. Vissa ville jobba med glosor, andra inte. Det viktiga är att jag inte ger hemuppgift med ett moment som gör eleverna otrygga när de lämnar skolan. Det finns kul uppgifter: kolla hemma, kolla strömförbrukning etc. Vad ger glosor?”

Vi möter också en annan syn på glosläxan. ”Jag tror på färdighet och repetition. Jämnt utökad kunskapsbas med nya ord i engelska. I matte får det traggas mera, exempelvis multiplikationstabeller. Svårt att ställa krav på hem, för alla får inte samma stöd och hjälp.”

Hen menar alltså å sin sida att glosläxan ger en utökad kunskapsbas att stå på och förtydligar att eleven själv upptäcker värdet av att ha övat på glosor då det ger en förförståelse inför det kapitel man ska arbeta med i skolan. Samtidigt uttrycker han medvetenhet om att hemmet inte går att ”ställa krav på”, då förutsättningarna ser olika ut för de olika eleverna. (L3).

Den fjärde respondenten uttrycker stor öppenhet kring frågans komplexitet och arbetar på flera olika plan: ”förförståelsen är viktig och den kunskapsfördjupande läxan är viktig. Ibland repeterar vi områden. Förförståelseläxan är bättre känner jag. Förbereda ett samtalsämne är en bra läxa. I musiken har det varit mer repetition. Träna begrepp under tiden för att hänga med.” (L4).

Sammanfattningsvis blir skillnaderna relativt små när de kommer till läxans olika syften, samtidigt uttrycker respondenterna sin syn på området genom de erfarenheter de bär med sig. L1 är trygg i sitt användande av läxor – tack vare eller kanske trots – sina många år inom undervisning, samtidigt som L2, med lika många år inom skolväsendet, har nått en mera tveksam syn på läxan som inslag i skolans värld. L3 och L4, med sina mer begränsade erfarenheter, uttrycker icke desto mindre en relativt säker och grundad syn på sitt arbete med läxor. Piaget och Vysotskijs tankegodis är en integrerad del av dessa yrkesverksamma lärares hantverk. De

möter elever på individuell nivå där och när så är möjligt, och de ser vikten av själva processen som viktigare för elevens vidkommande än själva ”svaret”.

Hellstens tolkning av läxan som antingen den romantiska eller tragiska berättelsen ser vi också här. Vi ser berättelsen om hur läxan indirekt ger eleven den kunskap som krävs för att lyckas (L1) – men vi ser också den något mera kritiska hållningen (kanske är det den tragiska berättelsen han tycker sig ha genomskådat (L2).

Svårighetsgrad, differentiering och uppföljning

Samtliga intervjuade respondenter säger sig ge läxor med olika svårighetsgrad. L1 menar att han färglägger uppgifterna beroende på svårighetsgrad. Hur och när valet av svårighetsgrad går till skiljer sig dock. L3 menar att det sker en koppling mellan prestation och belöning i det att ”vill de ha mer än godtagbart så kanske man måste göra mer än vad som sägs”.

Vi pratar mycket om att ta eget ansvar för läxor, och lärande. Vill de lära sig mer kan de ta med hem. Försöker ofta uppmuntra dem att lära mer, att ta hem bok om du vill. Ibland får elever individuella läxor – det kan vara av frånvaroskäl, eller så är det ett svårt mål – om det verkar svårt att nå mål då får de extra

Det vi möter i berättelsen ovan är, sett med Hellstens teori, läxan som en romantisk berättelse – den elev som vill kan ta ansvar för sitt eget lärande.

L2 menar att ”i början av min karriär ville jag vara duktig och skrev kommentarer på allt” men att han numera upphört med det då ”ingen ändå läser dem”. Istället försöker han fokusera på den muntliga feedbacken.

Synen på eleverna i exemplet med eleverna som tar hem boken ”om de vill ha goda resultat” krockar något med den senare synen som uttrycks. Står vi här inför en lärare som fortfarande har tilltro till elevernas egna vilja att lära och en annan lärare som, efter fler år i skolan, har en något mera luttrad syn på elevernas vilja? Det behöver ju inte vara så. Vi ser också att den äldre läraren hyser en stor tilltro till mötet med eleven, till den muntliga kommentaren – men han hyser ingen tro på att eleverna söker upp de skriftliga kommentarer han tidigare har tillhandahållit.

När det kommer till differentiering säger sig alla göra det vid så många tillfällen som möjligt.

Återigen är det lärare som talar om att möta eleven på dess nivå, som uttrycker stor förståelse för hur inläring går till (eller förväntas gå till).

Läxan som signalinstrument

De avslutande frågorna rör sig kring huruvida det finns en allmänt vedertagen policy på den skola där de arbetar om läxor, huruvida man uppfattar läxan som viktig utöver den för tillfället aktuella uppgiften man har att jobba med, och avslutar med en öppen fråga om det finns någon aspekt kring läxor lärarna tycker att de inte har fått tala om.

Ingen av lärarna arbetar för tillfället på en skola med tydlig policy kring läxor. Samtliga lämnas fria att besluta själva hur de vill göra med läxor. Två av dem, L3 och L4, jobbar för tillfället i par och måste på så vis anpassa sig efter när läxor ska ges. De båda andra, L1 och L2, har tidigare arbetat under omständigheter som liknar nyss nämnda arbetssätt.

L4 vittnar om hur arbetssätt, inte bara kring läxor, ”satt i väggarna” när hen började arbeta. ”Man gjorde på ett visst sätt”. Likaså L2 upplevde i början av sin karriär att upplägget var mycket strikt, ”man samlades i augusti och då la man upp hela läsåret efter tidigare mönster”. L3 menar också att det var mycket jämförande mellan olika lärare och det upplevdes som viktigt att ligga i jämn nivå. Läxgivningen – då – kunde öka mot vårterminen om ”läraren fick panik och upptäckte att det var mycket som skulle hinnas med innan terminsavslutet”.

Samtliga lärare uttrycker en tro på att läxan är ett instrument som man bör använda inom skolan. Hur denna tro formuleras skiljer sig åt: L1 menade att föräldrarnas efterlysning av ”veckans kluring” var en signal att den som läxa var befogad, L2 menar att mötet mellan elev och föräldrar är viktigt, L3 menar att läxan är ett sätt att arbeta sig till ”mer än godtagbart” och L4 ser den identitetsskapande rollen som läxan kan ha. Gemensamt för dessa fyra, ganska disparata tankar, är dock att läxan inte bara är ett antal uppgifter på ett papper, utan att den också är en signal. En signal till eleven här och nu, men också för framtiden, och den är en signal till hemmet om att skolarbetet är viktigt för eleven. Värt att notera är också att samtliga respondenter mycket väl vet att läxan också innebär en risk att eleven misslyckas.

Ingen av de tillfrågade hänvisar till forskning när det kommer till ämnet läxor. Kanske besitter man kännedom om vad vetenskapen menar om läxors betydelse, men det är inget man refererar till. Som legitimerade lärare har de naturligtvis en akademisk utbildning och förståelse för vetenskapliga betingelser för en framgångsrik undervisningsmetod, men det är inget som framträder i deras förhållningssätt gentemot läxor. Det kan såklart inte uteslutas att de har en medvetenhet om aktuell forskning, men det ligger närmare till hands att tro att deras professionsutövning i just det här fallet grundar sig på egen erfarenhet och personliga åsikter och tankar om läxor.

Hellstens båda berättelser om läxans plats i den svenska skolan tycks validerade. Läraren som å ena sidan noggrant möter eleven för att förstå var han eller hon befinner sig för att på så vis veta vilka behov som ligger för hand, å andra sidan det rutinartade, det veckobaserade och hela tiden återkommande som kanske återkommer just för att det ”sitter i väggarna” alternativt bekräftar läraren i att den utför sitt arbete på alla plan.

Såväl direkt som mellan raderna uttrycker de yngre lärarna att de arbetar lite mera flexibelt än de äldre:

Jag tror att det kan skilja sig i synen på läxor och skola beroende på hur länge man har jobbat. Har man jobbat länge verkar det vara lite mer ”att så här ska det vara, tänker att det sitter i väggarna”. Både jag och min kollega tänker mer nuläge, det är detta vi behöver jobba med, nu är det problemlösning i matte – då är det det som får en skjuts, där kanske vi skiljer oss lite från de äldre.

Citatet ovan kommer från L4, en av de yngre lärarna. Vid en ytlig betraktelse av påståendet kan det upplevas som ett rimligt antagande – att om en grupp uttrycker konservatism så är det de äldre. Vid en närmare undersökning visar sig påståendet vara av mindre sanningshalt dock. Det är de facto de yngre lärarna som uttrycker störst tro på läxan som redskap, och de menar

båda två att de inte kan tänka sig en skola där läxor inte existerar. Återigen, med Hellstens teori i minnet, det är inte för att läxan ovedersägligen är dokumenterat effektiv man använder den (enbart) utan den är också en institution i sig, en tradition att förhålla sig aktivt till.

De lärare i studien som har arbetat längst är också de som har hunnit använda läxor mest. De har hunnit vända och vrida på den som fenomen, ibland inte använt sig av den, men senare återvänt igen:

Tidigare sa man att man lär sig stoppa ner boken, plocka upp den när man kommer hem, man lär sig om hur man lär och jobbar som bäst. Studieteknik helt enkelt. Man sa att det var träning kring såna här saker. Rutiner och struktur, kanske inte uppgiften i sig som är viktig. Om man nu ska ha läxor så kanske det här är en viktig del. Tjatat. Hjälper det? Man kan ju säga åt någon att hänga upp jackan femtio gånger, men det händer inget. Och så en dag kanske man kommer dit.

Jag är emot att mäta och väga, gillar inte betyg. Men okej, det finns väl nån slags mervärde i läxan vad gäller studieteknik.

Något motvilligt ser läraren (L3) i det här fallet budskapet som läxan kan förmedla till eleven. Värt att minnas här är kopplingen till tidigare forskning som säger att läxor får större effekt högre upp i åldrarna, och ser man det så kan läxan på mellanstadiet motivera lärarna att använda den då det i deras ögon övar eleverna inför högstadium och gymnasium.

Sammanfattning

Vad gäller utformning och tid arbetar lärarna relativt likt – åtminstone i det avseendet att de samtliga arbetar med stor variation. Samtliga uttrycker att de arbetar med återkommande inslag och insatser av mer punktkaraktär.

Det tyder på stor förståelse för varje enskild elevs unika förutsättningar i det att man skraddarsyr, lägger till och drar ifrån – ibland i samråd med eleven och ibland genom man låter eleven själv välja omfattning och svårighetsgrad. Är detta då ett bevis för att lärarna är stöpta i ett utbildningssystem bland annat baserat på Piaget och Vygotskij? Inte nödvändigtvis – då ingen av lärarna någonsin nämner dem vid namn eller som viktiga för dem, men det går givetvis ändå att se hur deras teorier har färgat dessa lärares arbete i den svenska skolan.

Syftet med läxor framstår också det som ett område med såväl likheter som skillnader. Det är det förebyggande och repeterande motivet bakom läxor för samtliga, men det är också tankar om läxor som en förberedelse inför livet. Hellstens rituella läxa, och det är också de två olika berättelserna, den romantiska och den tragiska berättelsen.

Avslutningsvis bekräftar samtliga intervjuade lärare bilden av läxan som något mer än bara en läxa. De bekräftar bilden av att läxan förmedlar dubbla budskap; läxuppgiften som ska vara klar till på onsdag, men också lärdomen läxan för med sig om vikten av skola och kunskap, vikten av ordning och struktur och att läxan innebär att kretsloppet mellan skola, elev och hem sluts här och nu. Och det sluts även på andra tidsplan – det arbetar bakåt i tiden, mot läraren och föräldern som en gång var elev och det arbetar framåt i tiden, mot eleven som en dag ska bli lärare och/eller förälder själv.

Resultatdiskussion

Det kan vara svårt att se ett starkt och entydigt svar på undersökningen. Inga riktigt klara skillnader vad gäller antal år inom undervisning och kön kan ges – men det kan å andra sidan vara en del av undersökningens absoluta styrkor: att peka på hur splittrat ämnet läxor är som fenomen.

Ett annat värde av undersökningen återfinns i synliggörandet av hur relativt oreflekterad läxan ofta är. Visst finns det lärare i undersökningen som har uttryckt en mycket säker syn på vad deras läxor innebär för elevernas kunskapsinhämtning, men de har likväl i praktiken styrt undan från sin syn på läxor – och antingen använt sig av läxan, eller ibland inte.

En annan slutsats man kan dra av studien är att läxan är viktig – men att utformandet av den är ännu viktigare. Hur den görs och till vem den ges är viktig, läxan kan bli ännu ett misslyckande för eleven och då har den inte tjänat sitt syfte. Den är förvisso fortfarande en Hellstenskrut, men den slår fel och upplevs som kontraproduktiv. Detta är

Studiens frågeställning har behandlat:

- Vilka förväntningar har lärare på läxor?
- Vad motiverar lärare att använda sig av läxor?
- Vilar förväntningarna alltid på en medveten och vetenskapligt grundad pedagogik – eller kan det hända att läxor motiveras av något annat?

Studien har visat att lärare kan ha i högsta grad skiftande förväntningar på läxor. Samtliga respondenter har uttryckt en stor förståelse för den individuella elevens nuvarande inlärningsstadium samt vilka förutsättningar som har funnits för vidare förkovran. Därigenom har de uttryckt förväntningar av högst olika mått. Samtliga menar sig också veta det förkastliga i att ge en elev läxa som denna inte ”klarat av” på ordinarie skoltid.

De motiv bakom läxor studiens respondenter upplever sig känna, återfinns vi även i annan forskning. Det spänner från tidspress, att man upplever sig inte ha hunnit med tillräckligt på lektionen, till att vilja ge eleven en förförståelse inför ett viss område. Ibland kan det vara särskilt viktiga begrepp man har velat att eleven ska repetera, liksom färdighetsträningen.

Vad man däremot inte hänvisar till vid arbetet med läxor är modern forskning. Ingen vare sig finner stöd eller finner missförtroende baserat på vetenskaplig grund. Här finns förmodligen ett område att arbeta på, ett ansvar som vilar tungt på skolledare och skolutvecklare: att hela tiden ha ett kollegium som kan finna stöd i fortbildning och få en chans att återaktualisera sitt pedagogiska kunnande. Här skiljer sig inte de yngre lärarna från de äldre, samtliga intervjuade har det gemensamt att de inte talar om aktuell forskning på skola i allmänhet eller läxor i synnerhet.

Är då detta ett problem? Med tanke på att samtliga använder sig av läxor som ett återkommande inslag i sin undervisning kan man nog påstå det. Magnituden av problemet låter sig dock denna studie inte säga något om, men vi skulle kunna fastslå att många läxor baseras på mera av en känslomässig upplevelse av befogenhet än en faktiskt vetenskaplig övertygelse om dess existens är berättigad. Vi har kunnat se hur man har gett uttryck för en ”Hellstensk” syn på läxan som en rituell symbol, ett slags upprätthållande av ett spel, dirigerat av läraren och framfört av treenigheten lärare, elev och hem.

Är då detta spel ett problem? Om man tar de två tidigare frågeställningarna i beaktande blir det något mindre av ett problem hävdar studiens författare. Lärare är medvetna om läxans för- och nackdelar, och i samråd med eleven låter de ofta denne själv välja hur mycket eller vilka delar den bör arbeta med.

Det tycks som att läxans värde vilar lika mycket i signalen till elev och hem att skolan betyder något. Den blir ett av instrumenten som kan förbereda en elev för högstadium, gymnasium och högre studier. Signalen är ofta omedveten och ofreflekterad – (och vilka effekter den kan ha på eleven med svårigheter att motivera sig inför skolarbete är kanske ett område för vidare studier). Icke desto mindre är den ett pedagogiskt instrument. Måhända borde läxan få ett större utrymme som ämne på lärarutbildningar, men framförallt borde skolledningarna runt om i landet tvingas att ta tydligare ställning till frågan om läxans vara eller icke, på ett mera vetenskapligt förhållningssätt.

Resultatet ur ett lärarperspektiv

I detta avsnitt diskuteras några didaktiska implikationer ur ett lärarperspektiv. Att lärare hänvisar mera till den egna erfarenheten som just lärare än till den vetenskapliga litteratur de tagit del av vid sin utbildning förefaller mycket rimligt.

Vad man däremot kunde önska vore att man tydliggjorde för sig själv varför man faktiskt använder sig av läxor. I många fall framstår det som väldigt självklart – man har ett område där man vill eleven ska vara förberedd eller man vill uppmuntra repetition, men när det kommer till de Hellstenska aspekterna vore det värdefullt att man, självständigt eller i ett lärarlag, faktiskt talar om de budskap man vill förmedla. Om de så handlar om studieteknik eller är en ”läxa för livet” så är det min ståndpunkt att om lärare kunde tydliggöra det uttalade vore det till gagn för dem själva i deras lärarroll. Om det hjälper eleven? Nå, det har inte studien undersökt, men det är rimligt att tänka sig att desto mer självmedveten läraren är i sin yrkespraktik, desto tydligare kommunicerar man med sina elever.

Som studien (och tidigare forskning har visat) är lärarna i grund och botten positiv till läxor som fenomen, och då kunde man också önska sig att lärare hade så mycket makt över sin arbetssituation att de faktiskt hann utveckla ett mer reflekterande förhållningssätt gentemot läxor, för som studien har visat är det engagerade lärare som vill utveckla såväl elever som sin egen lärarroll.

Reflektion kring studien

Ämnet för denna studie har varit fängslande att få gripa tag i. Metoden och teorin känns som tillfyllest för omfattningen och vad den har greppat efter. Metoden med semistrukturerade intervjuer har fått lärarna att tala obehindrat och fritt om hur de känner inför sitt egna arbetssätt. Teorierna har varit både den håv som gjort att kunskapssyn och människosyn har tydliggjorts – men i fallet med Hellstens teori har det varit mer av ett skarpt verktyg för att visa på gemensamma drag i de något mera uttalade värderingarna.

De intervjuade lärarna resonerar och arbetar inte alltid likadant, av många skäl såklart, ålder och erfarenhet är några uppenbara orsaker, men också deras kunskapssyn och människosyn

spelar in. Det gemensamma för de intervjuade i studien är dock att deras tankar kring läxan och dess funktion ofta är liknande.

Av tidspress – bland annat på grund av att en av de tänkta författarna ganska sent in i processen tvingades hoppa av – har inte allt vi föresatte oss att göra hunnits med. På planeringsstadiet fanns tankar om att efter intervjuerna var gjorda få presentera resultatet för en grupp om fyra-fem lärare vid ett tillfälle för att få deras reaktioner på resultatet och därigenom tröska igenom resultatet genom ännu ett filter. Det är olyckligt att detta inte hann åstadkommas inom ramen för detta arbete, men flera intressanta resultat har ändå kunnat presenteras.

I metodavsnittet presenterades en idé till alternativ studie som förkastades – en studie som skulle kunna bygga på att samla in olika lärares läxor inom samma ämne – för att göra en kritisk granskning av utformning och återkoppling. Detta material och denna metod skulle kanske också kunna svara mot samma frågeställning, men i det här fallet så har metoden med semistrukturerade intervjuer varit ett mera behändigt arbetssätt.

Mot vidare forskning

Läxan som ämne för vidare forskning är snart sagt outtömligt. Dels har vi spåret där man fördjupar sig ännu mer i lärarnas arbete med läxor – och kanske inte bara på mellanstadiet men också uppåt i åldrarna. Om man tänker sig att arbeta uppåt i åldrarna kunde man kanske också väva in betyg och bedömning i arbetet med läxor, exempelvis.

Tar vi elevernas perspektiv och kanske söker oss mot högstadiet eller gymnasiet kunde en undersökning om exempelvis läxan som kunskapsinhämtande eller möjligtvis läxan som stressfaktor vara av intresse.

Ur ett mer sociologiskt perspektiv hade det varit intressant att ta ett grepp om läxor sett ur ett föräldraperspektiv. I ett mångkulturellt Sverige (och klassrum) hur ser föräldrarnas ursprung relaterat till elevernas studieresultat ut?

Ett fjärde perspektiv på läxan vore att ta ett perspektiv på hur skolor marknadsför sig själva. Vill man sälja sin utbildning med att man ”är den läxfria skolan” – eller söker man locka elever (och föräldrar) genom att vara skolan som kräver mer arbete av eleven än vad som får plats inom ordinarie schema?

Referenslista

- Burman, A. (2014). *Pedagogikens idéhistoria: uppfostringsidéer och bildningsideal under 2500 år*. Lund: Studentlitteratur
- Bryman, A. (2002). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber AB.
- Cooper, Harris M. (2001). *The battle over homework, Common ground för administrators, teachers and parents*. Thousand Oaks, Calif: Corwin press, inc.
- Halldén, L (2018). *Låt oss prata om läxor – en studie om hur lärare med olika lång yrkesverksamhet resonerar om läxor*. Examensarbete, Göteborg.
- Hartman, S. (2005). *Det pedagogiska kulturarvet: traditioner och idéer i svensk undervisningshistoria*. Stockholm: Natur och kultur.
- Hellsten, J-O. (1997). *Läxor är inget att orda om, Läxan som fenomen i aktuell pedagogisk litteratur*. Pedagogisk Forskning i Sverige 1997 årg 2 nr 3
- Hellsten, J-O. (2000). *Skolan som barnarbete och utvecklingsprojekt*: Uppsala university library.
- Hwang, P. & Nilsson, B. (1995). *Utvecklingspsykologi*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Kralovec, E. och Buell, J. (2000). *The end of homework, how homework disrupts families, overburdens children and limits learning*. Boston: Beacon Press
- Kristofferson, M. (2015). ”Swedish Lower Secondary School Teachers’ Perceptions and Experiences Regarding Homework”. *Universal Journal of Educational Research*, Vol. 3, nr 4, s. 296-305, artikel-id 19503671
- Leo, U. (2004), *Läxor är och förblir skolarbete*, Magisteruppsats, Malmö.
- Liedman, S-E. (2011) *Hets! En bok om skolan*. Stockholm: Bonnier.
- Lindell, E. (1990). *Läxor: hemarbetets utformning och effekter*. Stockholm: Skolöverstyrelsen
- Lindstedt, I. (2017). *Forskningens hantverk*. Lund: Studentlitteratur
- Lpo 62. (1962). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet*. Stockholm: Utbildningsdepartementet
- Lpo 69. (1969). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Lpo 80. (1980). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet*. Stockholm: Utbildningsdepartementet
- Lpo 94. (1994). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet*. Stockholm: Utbildningsdepartementet
- Nationalencyklopedin. (2004). www.ne.se
- Patton, M. (1990). *Qualitative evaluation and research methods*. 2nd ed. California: Sage

- Piaget, J. (1972). *Framtidens skola att förstå är att upptäcka*. Lund: Berlingska boktryckeriet
- Piaget, J. (1973). *Språk och tanke hos barnet*. Lund: Gleerups bokförlag
- Strandberg, M (2001). *pedagogisk uppsats på c-nivå: Lärarhögskolan i Stockholm*
- Stukat, S. (2005) *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*, Lund: Studentlitteratur.
- Säljö, R. (2014) *Lärande i praktiken: ett sociokulturellt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Tam, V. C., & Chan, R. (2016). What Is Homework For? Hong Kong Primary School Teachers' Homework Conceptions. *School Community Journal*, 26(1), 25-44.
- Vetenskapsrådet. (2011) *God forskningssed*.
- Vygotskij, L. (2001). *Tänkande och språk*. Göteborg: Daidalos
- Österlind, E. (2001). *Elevers förhållningssätt till läxor, en uppföljningsstudie*: Högskolan Dalarna.

Bilaga: Intervjufrågor

1. Hur utformar du dem (gör du dem själv eller finns material i kursbok etc.) Är utformningen något ni talar om med kollegor undervisande i samma ämne?
2. Med vilken regelbundenhet lämnar du ut läxor till dina elever?
3. Vilken aspekt av läxans syfte ser du som viktigast? Tänker du dig läxan som färdighetstränande eller är det kunskapsinhämtning?
4. Korrelerar du läxans svårighetsgrad med den utsatta tidsrymd den ska vara klar inom?
5. Hur följer du upp läxan? (Rättning, feedback, om den är ogjord, etc.)
6. Differentierar du svårighetsgrad/utmaning på läxan beroende på elevens kunskapsnivå?
7. Finns det en uttalad policy om läxor på den skola du arbetar på?
8. Tror du läxan – förutom att ge övning, färdighet och kunskap – kan ha ytterligare värde för elevens insikt i ett visst ämne? Kan arbetet med en läxa i ett visst ämne medföra positiva följder för elevens skolsituation i en större kontext?
9. Vad sker då arbetet med en läxa inte varit lyckosamt? Bortglömd eller slarvigt utförd läxa, eller om elevens arbete med en läxa visat på uppenbara kunskapsbrister hos denne – vad gör läraren i dessa fall?
10. Sammanfatta din syn på läxor och din professionella förväntan på vad din läxa kan innebära för dina elever.